

Římská tradice, commedia erudita a Ruzante

*Divadlo je aktivitou nadbytečnou,
exkluzivní. Vyžaduje nadbytek exkluzivní
energie. Tam, kde se lidem daří a kde si lidé
chtějí zpestřit své životy, vznikají i
elementární divadelní formy, které se mohou
postupně rozvíjet ve složitější divadelní tvary
nebo dokonce ve tvary mistrovské.*

Titus Maccius Plautus

- možná propuštěný otrok, který přišel do Říma z umberského městečka Sarsiny, žil cca v letech 251–184 př. n. l.
- hlavní zápletky komedií: překážky v lásce, osudy odložených nebo ztracených dětí, záměna podobných osob a nenadálá šťastná shledání
- děj se odehrává v neutrálním prostředí
- Plautus využil oblíbený motiv dvojníka, který hraje největší roli v komedii *Menéchmové* o dvou ztracených bratřích
- hlavní síla Plautových komedií není ve vyvážené a na efekt propočítané stavbě komedie, ale v jednotlivých situacích plných života, v bezprostředním vtipu mistrovských dialogů

... co si z Plauta vzala komedie erudita nebo komedie dell'arte

- jednotlivé postavy Plautových komedií divák poznal podle kostýmu, paruky a rekvizit: šedivá paruka – stařec, černá paruka – mladík, rezavé vlasy a krátká tunika – otrok, nachový plášť – boháč, meč – voják, hrnce a pánvičky – kuchaře, jedná se o **typové** rozlišení
- *Miles gloriosus* je voják a velký chvastoun, nezřízeně se vytahuje při líčení svých domnělých milostných a vojenských úspěchů
- nejkrásnější postavy Plautových komedií jsou **otroci**
- otrok je inteligentní, je architektem lži, stratégem, hybnou silou Plautových komedií
- je odvrácenou stranou římské společnosti, která se může svobodně projevit jen ve svátcích a hrách

Publius Terentius Afer

- žil zhruba v letech 195–159 př. n. l.
- z Afriky se dostal do Říma jako otrok, ale pohyboval se v prostředí římské nobility
- navazuje na novou řeckou komedii
- mistr kompozice, zachovává důstojnost v charakteru důležitějších postav, klade důraz na city a snaží se vytvořit kladný model lidského chování
- i pro tyto kvality byl čten či napodobován po celý středověk

... Terentiův *Formio*

- Prolog vystupuje jako samostatná postava
- Formio představuje typ **parazita**: chytrý, aktivní, hýbe se zápletkou a vytváří dvě hlavní intriky
- proti stoicismu a Démifově útrpnosti stojí aktivita Formia, který se ocitá na hraně či za hranou zákona
- tyto síly mohou ožít jen v čase karnevality, pak může mít komedie, postava Formia i jeho dvě intriky pro diváky ozdravnou funkci
- několikeré zdvojení: 2 otcové (jeden je bohatý, druhý ne), 2 synové (jeden získal milovanou dívku, druhý zatím ne), 2 otroci, 2 intriky Formia
- paralelita, zrcadlení a komparace vychází z Terentiových kompozičních principů – kontaminace více příběhů a motivů

Démifo o parazitech:

*„Copak to nejde vyvézt tuhle pakáží
na státní útraty na pustý ostrov?“*

Commedia erudita

- tzv. literární komedie
- členěna na 5 dějství – pravidlo z Horatiovy *Poetiky*, vyšší žánr (frašky členěny na 3 dějství)
- vývoj erudity: od výlučné zábavy malého počtu humanistů z vyšších společenských kruhů k pravidelnějšímu typu divadla provozovanému o slavnostech (karnevalech, svatbách apod.) v palácích a na dvorech nejvýznamnějších renesančních vladařů
- omezený okruh publika z vyšší společnosti

Ludovico Ariosto – *Cassaria* (*Komedie o truhle*)

- 1474–1533
- působil ve státních službách (z finančních důvodů)
- vedle komedií je autorem eposu *Zuřivý Roland*, komedie *Nastrčení*, resp. *Domněnky*
- v mládí překládal Plauta a Terentia
- měl hereckou zkušenost, hrál postavy Prologů ve svých hrách
- *Komedie o truhle* – prem. 5. března 1508 během karnevalu ve Ferrare
- existují 2 verze komedie – původní prozaická, veršovaná z roku 1529

- vytvořil **italskou** variantu římských komedií
- italská záliba v kontaminaci zápletek a dějových linií
- zdvojené, do sebe zapadající náměty a dějové linie
- intrika je realizována v časové tísní (vnějšně dodaná dramaticčnost)
- na Ariostovu *Komedii o truble* navazovali Bibbiena i Machiavelli, on se posléze nechal inspirovat komediemi těchto autorů ve své další tvorbě

Bibbiena – *Calandria* (*Komedie o Calandrovi*)

- 1470–1520
- plným jménem Bernardo Dovizi da Bibbiena
- později se stal kardinálem
- komedie *Calandria* – prem. roku 1513 v Urbinu
- další uvedení – Řím 1514, Mantova 1520, Lyon 1548
- postava tupého Calandra převzata z Boccaccia
- motiv dvojníků (Lidio a Santilla) převzat z Plautových *Menechmů*, taktéž z Plauta je převzata postava sluhy Fessenia
- Ruffo – postava kouzelníka
- komedie psaná prózou

- zápletky a záměny jsou jako vystřiženy z Boccacciových novel
- převleky, změny identity
- ve hře jde o lásku ve všech možných podobách:
 - touha (Lidio, Calandro)
 - sňatek (Santilla a Flaminio, Lidio a Virginia)
 - odmítání sňatku (Santilla)
 - sex (Lidio a Fulvia)
 - sex s prostitutkou (Calandro)
 - rychlé potěšení (Sania a Lusco)
 - téměř lesbický vztah (Santilla a Fulvia)
 - milenecký vztah (Lidio a Fulvio)
- hra je ukončena dvojí svatbou

Niccolò Machiavelli – *Mandragora*

- 1469–1527
- syn právníka, sekretářem florentské republiky (1498)
- po obnovení vlády Medicejských (převrat) v roce 1512 vyhoštěn z Florencie a zbaven úřadů
- napsal více komedií, autor *Vladaře* (1513, vydáno až posmrtně)
- komedie *Mandragora* (1513) – prem. asi roku 1518 během karnevalu
- zápletka postavena na boccacciovské „boudě“ (beffa)
- komedie psaná prózou

*... je lepší přijít do pekla,
protože je tam příjemnější společnost...*

- 4 hlavní postavy:
 - milenec z lepší společnosti, vzdělaný příživník, parazit
 - tupý doktor
 - zkažený mnich
- hra je pečlivě členěna na 5 dějství, ale vnitřní členění na 5 aktů postrádá
- vnitřní členění odpovídá boccacciovské novele
- Ligur – obdobou Terentiova Formia, je strůjcem „boudy“
- Kallimach kontaminuje 2 postavy:
 - zoufalý zamilovaný, neschopný jakékoliv akce
 - racionální praktik, neztrácí nervy a umí podvádět stejně jako Ligur

Giovanni Battista Della Porta – *Astrolog*

- 1535–1615
- filozof, alchymista, astrolog, okultista... a komediograf
- napsal 30 her, polovina se dochovala
- komedie *Astrolog* – prem. roku 1570 v Neapoli
- temný humor a drsné neapolské reálie
- svět gaunerů – opak měšťanských a šlechtických ctností
- nemilosrdnost léčky – v ostrém kontrastu k „boudám“ u Boccaccia, kde dominuje radost ze hry, bystrosti a vtipu
- Pandolfo je spíše obětí gangu, obětním beránkem
- symetričnost a zrcadlení: 2 otcové, 2 synové atd.

Giordano Bruno – *Vytrvalý záletník neboli Svíčkař*

- 1548–1600
- filozof, vědec, spisovatel, dominikánský mnich, posléze ateista
- stále na útěku po Evropě, z kacírství byl třikrát obviněn již během studií v Římě
- komedie *Svíčkař* – publikována roku 1582 v Paříži
- hrána nebyla, ale její motivy přebrali jiní autoři
- na postavu Bonifáce šije „boudy“ hned několik postav, sype se na něj celý svět
- motivace pro „boudy“ nejsou zcela zřetelné, většinou postavy motivují svou „boudu“ Bonifácovou blbostí a skrblictvím
- komedie drsná a zlomyslná

Ruzante

- 1496–1542
- Angelo Beolco řečený Ruzzante nebo Ruzante (čes. skotačivý, dovádívý, hravý)
- pocházel z Padovy, kde celý život tvořil – kulturní, univerzitní centrum
- navazuje na lidovou komedii, nářeční literaturu
- nazýván novým Plautem (autor komedií) a novým Rosciem (herec), protože v sobě spojoval umění autora a interpreta, tj. **autorský herec**
- komik, autor monologů (sólo výstupů), principál, herecká hvězda
- v Padově začal velmi brzy projevovat svůj všestranný talent
- v 18 letech, v roce 1520, již vystupoval o karnevalu v Benátkách při příležitosti návštěvy knížete Gonzagy

Ruzanteho divadelní tvorba

- sólové výstupy, monology v nářečí, dialogy, epištoly, písně
- tradice komických svatebních výstupů *mariazo* (*mariazzo*)
- komedie napodobující Plauta, ale fabule slouží pouze jako rámeček pro sólové výstupy
- navazoval rovněž na tradici kejklířů (*giullari*) a benátských komediantů Zuan Polo a Domenico Tajacalze, s nimiž soupeřil i společně vystupoval
- komedie jsou velmi originální pro svou směsici různých dialektů, spontánní komiku, živost venkovských či sedláckých typů
 - Piovana* (čes. Děvče z Piove)
 - Vaccària* (či *Asinaria*, čes. Komedie s krávou)
 - Moscheta* (čes. Koketka, název je nepřeložitelný)
 - Anconitana* (čes. Vdovička z Ancony, Komedie o lásce)
- Ruzanteho písně s oblibou zhudebňoval kapelník z kostela sv. Marka Adrian Willaert

- venkovská, sedlácká tematika, padovský dialekt (české překlady řeší jazykový pluralismus nešťastně němčinou)
- venkovská morálka a zábava: pomluvy, klepy, drobné hříchy, koukání druhým do talíře i do postele
- Ruzante jako sedlácký typ, křupan: hloupý, selsky hamižný, snaží se být mazaný, ale...
- chce napálit dva sousedy (beffa), okrást je o oblečení a peníze, ale je přelstěn a jsou mu nasazeny parohy

- jeho společníci se k němu přidávali příležitostně
- vznešení mladíci z Padovy, čilého ducha, básníci, improvizátoři: Marco Aurelio Alvarotti, hrál souseda Menata, Girolamo Zanetti zvaný Vezzo, Castagnola zvaný Billora
- pro postavy, které každý z nich ztvárňoval, hledali vyhraněné kontury
- Ruzante se stal i pořadatelem zábav padovského šlechtice Alvise Cornara
- se svou hereckou skupinou zajížděl do Benátek, Ferrary...
- ve Ferrare vystupoval na dvoře vévody Ercola d'Este